

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ДІТЬМИ В
УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка IV курсу 451 групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної програми

Початкова освіта

Митянська Юлія Сергіївна

Керівник кандидатка пед.наук,

доцентка Вінник Т.О

Рецензент вчитель-методист Херсонської

багатопрофільної гімназії №20

ім. Б. Лавренюва Херсонської міської ради

Мартьянова М.А.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Психолого-педагогічна характеристика дітей молодшого шкільного віку	6
1.2. Особливості та мотиви досягнення успіху в молодшому шкільному віці	14
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ДІТЬМИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	19
2.1. Дослідження мотивів досягнення успіхів учнів початкової школи	19
2.2. Педагогічні умови досягнення успіху дітьми молодшого шкільного віку в контексті концепції Нової української школи	27
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	42
ДОДАТОК А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	42
ДОДАТОК Б. Методика «Вивчення мотивації навчання у молодших школярів» М.Р. Гінзбурга	43
ДОДАТОК В. Методика для діагностики навчальної мотивації школярів (методика М.В.Матюхіної в модифікації Н.Ц.Бадмаєвої).....	44

ВСТУП

Обов'язковою складовою розвитку будь-якої особистості є її потреба в досягненні успіху. У загальному сенсі можна сказати, що цей мотив є одним з основних понять, що пояснюють рушійні сили поведінки людини. Сенситивним періодом розвитку людини є саме молодший шкільний вік, під час якого провідні мотиви пізнавальної діяльності формують підґрунтя майбутньої освіти. Положення Концепції Нової української школи про це зазначають, оскільки замість табеля оцінок з навчальних предметів з'являється такий документ, як Свідоцтво досягнень учня. Філософія НУШ закладає фундамент для успіху та самореалізації особистості, «формування цілісної особистості з увагою до інтелектуального, духовного, емоційного, соціального та фізичного розвитку, що є передумовою життєвого успіху дитини».

Дослідження в області мотивації покликані пояснювати поведінку людини, а це завжди є актуальним та затребуваним питанням. Що стосується мотивації досягнення успіху, то вона проявляється в прагненні виконати роботу на високому рівні якості, де є можливість проявити творчість, майстерність і здібності. Мотивація досягнення успіху має найбільше значення при вивченні успішності людини в таких сферах життя, де переважають ситуації, пов'язані з діяльністю, орієнтованою на певний результат, який може бути оцінений відповідно до предметними, індивідуальними або соціальними нормами. У сучасному суспільстві сферою життя, в якій переважають ситуації, пов'язані з діяльністю досягнення, є навчальна діяльність. Від розвитку цього мотиву у вирішальній мірі залежить те, що в кінцевому підсумку досягає в своєму житті людина, в тому числі в професійній сфері. Отже, від мотивації досягнення успіху дітьми початкової школи залежить подальша освіта та професійна реалізація людини.

У вітчизняних психологічних дослідженнях мотивація досягнень розглядається як позитивний фактор, який в значній мірі визначає ефективність діяльності людини і задоволеність працею, також обумовлює позитивне ставлення до цієї діяльності, менш виражену тривожність, ефективну психічну адаптацію.

Дослідженню цього важливого аспекту структури особистості велику увагу приділяли такі вчені як С.Л. Рубінштейн, В.Г. Асєєв, Л.С. Виготський, Є.П. Ільїн, В. І. Ковальов, О.М. Леонтєв, П.М. Якобсон, Д.Ж. Аткинсон, К. Левін та ін., а вивченню мотивації учнів початкової школи - Ананьєв Б.Г., Занюк С.С., Савченко О.Я., Юдіна Н.О. Однак, недостатньо вивченою залишається проблема досягнення успіху дітьми молодшого шкільного віку, а реформування освіти, зокрема концепція Нової української школи, підвищують рівень затребуваності досліджень щодо проблеми досягнення успіху дітьми в освітньому процесі початкової школи.

Вище зазначена актуальність зумовила вибір теми дослідження «Педагогічні умови досягнення успіху дітьми в умовах Нової української школи».

Мета дослідження – визначити педагогічні умови досягнення успіху дітьми в умовах нової української школи

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Дати психолого-педагогічну характеристику дітей молодшого шкільного віку;
2. Визначити особливості та мотиви досягнення успіху в молодшому шкільному віці;
3. Дослідити мотиви досягнення успіхів учнів початкової школи;
4. Визначити педагогічні умови досягнення успіху дітьми молодшого шкільного віку в контексті концепції Нової української школи.

Об'єкт дослідження – освітній процес початкової школи в умовах НУШ.

Предмет дослідження – педагогічні умови досягнення успіху дітьми молодшого шкільного віку.

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 29 найменувань, додатків. Загальний обсяг роботи становить 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Психолого-педагогічна характеристика дітей молодшого шкільного віку

Вітчизняними вченими (В. Давидовим, А. Н. Леонтьєвим, Д.Б. Ельконіним та іншими) визнається, що саме молодший шкільний вік має важливе значення для розвитку особистості учнів і формування у них мотивації навчальної діяльності. Особливості мотивації навчальної діяльності в молодшому шкільному віці відображені в роботах Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, І.П. Дубровиної, А.А. Плетньової, Т.В. Рюміна та ін. Перераховані вчені стверджують, що особливості навчальної діяльності в молодшому шкільному віці обумовлені індивідуально-віковими особливостями учнів [2, 23].

Молодший шкільний вік – це віковий етап, що охоплює період навчання дітей у початкових класах школи з 6-7 до 10-11 років. Цей вік є відповідальним періодом шкільного дитинства, повноцінне проживання якого обумовлює рівень інтелекту і розвитку особистості, вміння вчитися, впевненість в своїх здібностях і можливостях [16]. Надходження дитини в школу пов'язано з новим етапом її розвитку, в під час якого навчальна діяльність стає провідною діяльністю. В якості значущого продукту навчальної діяльності виступає не тільки засвоєння певного спектру знань, яке входить в зміст навчання, але і внутрішні новоутворення молодшого школяра в мотиваційно-смысловий сфері [14].

У молодшому шкільному віці перетворюється соціальна ситуація розвитку:

- провідною діяльністю стає навчальна діяльність, з'являється соціальний зміст навчання, серед мотивів переважає мотивація досягнення;

- змінюється референтна група, розпорядок дня;

- формується нова внутрішня позиція;

- перетворюється система взаємин дитини з іншими людьми [25].

Дитина молодшого шкільного віку займає особливе (в порівнянні з попереднім віковим періодом) становище в системі прийнятих в конкретному суспільстві відносин. До початку шкільного навчання у дітей активізується процес свідомого засвоєння норм поведінки, прав і обов'язків, тих нормативних знань і моральних почуттів, які виникають під впливом оцінки з боку дорослого [16].

У молодшому шкільному віці дитина набуває нового статусу, займає позицію учня, яка характеризується обов'язковістю, значимістю, високою відповідальністю. Молодший школяр повинен дотримуватися дисципліни, виконувати ряд правил, підпорядковувати свою поведінку шкільним вимогам. Зміна соціальної ситуації розвитку полягає у «виході дитини за межі сім'ї і розширенні кола значущих для неї осіб» [20]. Початок навчання в школі веде до значної зміни соціальної ситуації розвитку дитини. Вона стає «суспільним суб'єктом і має тепер соціально значущі обов'язки, за виконання яких отримує суспільну оцінку» [24].

Звичний спосіб життя дитини змінюється і багато в чому залежить від того, наскільки успішно вона справляється з новими вимогами. При вступі до школи система відносин дитини з дорослими диференціюється на дві: «дитина-учитель» та «дитина-батьки», причому перша стає домінуючою, що визначає і відносини дитини з батьками і її відносини з однолітками [20].

У молодшому шкільному віці у дитини формується працьовитість. Позитивним результатом цієї стадії є відчуття у дитини власної компетентності, можливості діяти нарівні з оточуючими людьми;

несприятливим результатом стадії може стати комплекс неповноцінності [21].

У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток психічних процесів. У молодшому шкільному віці довільними стають сприйняття, пам'ять, увага. Сприйняття на початку навчання недостатньо диференційовано. Сприйняття у молодших школярів характеризується наступними особливостями:

- існують яскраві індивідуальні відмінності дітей в сприйнятті, осмисленні, запам'ятовуванні і відтворенні одного і того ж матеріалу;

- за характером запам'ятовування і відтворення матеріалу можна говорити про інтерес учнів до того чи іншого навчального предмету, області знання;

- в цьому виборчому відношенні до матеріалу проявляється певна спрямованість розумової діяльності учнів: одні діти мимоволі віддають перевагу математичного змісту казки, інші – літературному [12].

Віковими особливостями уваги молодших школярів є порівняно слабка та нестійка її довільність. Можливості вольового регулювання уваги, управління нею обмежені. Значно краще в учнів початкової школи розвинена мимовільна увага. Їх без зусиль привертає все нове, яскраве та несподіване [24].

Розвиток пам'яті в молодшому шкільному віці відбувається в двох напрямках: підвищення довільності і свідомості. У молодшому шкільному віці під впливом навчальної діяльності зростає продуктивність, міцність і точність запам'ятовування навчального матеріалу. У молодших школярів з'являється здатність цілеспрямовано запам'ятовувати матеріал, який не викликає у них інтересу. З початком шкільного навчання мислення стає ключовою стороною психічного розвитку дитини, визначальним аспектом в системі інших психічних функцій.

Саме під впливом мислення інтелектизуються всі психічні процеси, набуваючи усвідомлений і довільний характер [19]. Мислення дитини молодшого шкільного віку знаходиться на трансформаційному етапі розвитку. Саме в цей віковий період завершується перехід від наочно-образного до словесно-логічного, понятійного мислення. Це надає розумовій діяльності учнів двоїстий характер: конкретне мислення, яке пов'язане з реальною дійсністю і безпосереднім наглядом, підпорядковується логічним принципам, але абстрактні, формально-логічні міркування ще не доступні [22].

У процесі навчальної діяльності і засвоєння знань учні поступово долучаються до системи наукових понять, вони опановують прийоми розумової діяльності, набувають здатності міркувати та аналізувати процес своїх міркувань. З розвитком мислення пов'язане виникнення таких важливих новоутворень, як аналіз, внутрішній план дій, рефлексія [26].

До психічних новоутворень молодшого шкільного віку відносяться:

- довільність психічних процесів, яка проявляється в умінні усвідомлено ставити цілі, відшукувати засоби їх досягнення, долати труднощі і перешкоди. Довільність забезпечує формування вміння підпорядкувати свою поведінку встановленим правилам, співвідносити власні дії зі зразком, змінювати їх дії згідно необхідним умовам. молодший школяр відноситься до реальних результатів навчальної діяльності та до самого себе як особистості;

- усвідомленість – здатність аналізувати завдяки засвоєній системі наукових понять (виділення головного, відносин і зв'язків) + власні дії;

- внутрішній план дій, який би молодшому школяреві орієнтування в умовах навчальної діяльності, дозволяє аналізувати способи і результати своєї діяльності, власні можливості для її

виконання і досягнення. Так, молодший школяр стає суб'єктом власної діяльності;

- рефлексія – осмислення своїх дій і з'ясування їх підстав, наочне відображення своїх розумових дій, розгорнуте пояснення їм алгоритму рішення, яке призвело до потрібного результату. Здатність оцінювати свої уміння в молодших школярів починають визначати їх поведінку. Зі збільшенням віку самооцінка, як мотив діяльності, починає грати все більш значну роль в житті дитини і в формуванні її особистості. Вона стає все більш стійким явищем;

- самоконтроль – здатність здійснювати контроль і оцінку себе і своєї діяльності лежить в основі формування рівня адекватності самооцінки. Мірою адекватності або неадекватності самооцінки є самооцінювання, в процесі навчання, так як молодшим школярам доводиться здійснювати порівняння своєї роботи з роботою інших дітей. Ситуація оцінювання сприяє формуванню у них вміння розуміти і враховувати позицію іншої при самооцінці, виробленні уявлень про свої якості, розширення емоційного досвіду [6].

Ці новоутворення призводять до формування внутрішньої позиції – як результат довільної поведінки. Л.І. Божович під внутрішньої позицією розуміла систему реально діючих мотивів по відношенню до оточуючим або будь-якої його сфері, усвідомлення себе, ставлення до себе в рамках навколишньої дійсності [5].

У молодшому шкільному віці когнітивний розвиток здійснюється в тісно зв'язку з розвитком емоційної сфери. В цьому віці домінуючим є афективний тип реагування. В цьому віці спостерігається підвищення емоційної сприйнятливості, вразливість, тривожність, формування різних станів страху, які відрізняються стабільністю. Емоційні та поведінкові реакції є наслідком впливу психологічних факторів. ці особливості найбільш виражені в періоди, пов'язані з віковими кризами 7 і 11 років [23].

У своїй роботі Є.П. Ільїн виділяє ряд характеристик емоційної сфери молодших школярів. Так, молодші школярі характеризуються:

- легкої чуйністю на події, що відбуваються і забарвленням сприйняття, уяви емоціями;

- безпосередністю і відвертістю вираження власних переживань (радості, смутку, страху, задоволення або незадоволення);

- готовністю до афекту страху, що пояснюється віковими особливостями молодшого школяра. В ході навчальної діяльності йому властиво переживати страх як передчуття невдачі, які не впевненості в своїх силах, неможливість вирішити завдання;

- великою емоційною нестійкістю, частою зміною настроїв, схильністю до короткочасних і яскравим афектам; – в якості емоціогенних факторів для молодших школярів виступають не тільки гри і спілкування з однолітками, а й успіхи в навчанні та їх оцінка вчителями і однокласниками;

- нездатністю до контролю, стримування емоцій, відрегулювати їх зовнішній прояв. Діти молодшого шкільного віку досить безпосередні і відверті у виразах радості, горя, печалі, страху, задоволення або незадоволення [16].

Загальне орієнтування емоцій учня початкової школи пов'язане з наростанням усвідомлення, стриманості, стійкості дій. Процес і результат навчальної діяльності, потреби в оцінці і в хорошому відношенню до оточуючих для молодших школярів є значущим, тому на них спрямована більша частина емоційних реакцій, а не на гру і спілкування з однолітками як це спостерігалось в дошкільному віці [22].

У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивне формування емоційного інтелекту – здатності до усвідомлення, прийняття і регулювання емоційних станів і почуттів інших людей і себе самого. У молодшому шкільному віці емоційний розвиток характеризується такими рисами, які в подальшому будуть визначати специфіку

становлення емоційного інтелекту. В цьому віці ставлення до навколишньої дійсності проявляється в емоційній спрямованості [24]. Для того щоб молодший школяр міг успішно адаптуватися в соціумі, йому необхідно навчитися контролювати свої емоції, усвідомлено регулювати ними і вміти розуміти і визнавати почуття оточуючих – то тобто володіти добре розвиненим емоційним інтелектом.

В ході навчальної діяльності у школярів поступово зростає критичність і вимогливість до себе. Першокласники переважно позитивно оцінюють успіхи у своїй навчальній діяльності, а невдачі часто пов'язують лише з об'єктивними обставинами. До четвертого класу діти ставляться до себе більш критично, оцінюючи не тільки хороші, але й погані вчинки, не тільки успіхи, а й невдачі в навчанні [20]. Великий вплив на розвиток самооцінки надає шкільна оцінка успішності. Орієнтуючись на оцінку вчителя, молодші школярі самі вважають себе і своїх однолітків відмінниками, двієчниками та ін., наділяючи представників кожної групи відповідними якостями. Оцінка успішності в початковій школі, зрештою, є оцінкою особистості у колективі та визначає соціальний статус дитини.

Молодші школярі усвідомлюють важливість компетентності саме в навчанні і, описуючи якості популярних однолітків, вказують, в першу чергу, на розум і знання. Успіхи в навчанні, усвідомлення своїх здібностей і вмінь добре виконувати різні завдання сприяють становленню почуття компетентності – нового компонента самосвідомості в молодшому шкільному віці. «Якщо почуття компетентності в навчальній діяльності не формується, у дитини знижується самооцінка і виникає почуття неповноцінності, його особистісний розвиток спотворюється» [20].

Сприятливими рисами мотивації молодших школярів є загальне позитивне ставлення до школи, широта їх інтересів та така риса, як допитливість. Широта інтересів дітей молодшого шкільного віку

визначається у тому, що інтерес для них представляють і ті явища життя, що не вивчаються шкільною програмою. Безпосередність, готовність виконувати різноманітні завдання, відкритість, довірливість учнів початкової школи, їх віра і беззаперечний авторитет вчителя є сприятливими умовами для формування широких соціальних мотивів боргу, розуміння необхідності вчитися, відповідальності [24].

В основі навчальної мотивації молодшого школяра лежить очікування нового, інтерес до нього. Саме інтерес як емоційне переживання пізнавальної потреби обумовлює внутрішню мотивацію навчальної діяльності, коли пізнавальна потреба молодшого школяра спрямована на зміст навчання [8].

Більшість авторів визнають, що якщо в початковій школі складаються стійкі пізнавальні потреби, то вони надають в цілому вирішальний вплив на хід подальшої психічного життя дитини. Стале позитивне ставлення молодших школярів до пізнання і вченню багато в чому визначається успішною динамікою і якістю змісту самої навчальної діяльності, що відповідає логіці переходу від пізнавальної потреби до розвитку пізнавальних інтересів. Ці інтереси виражаються в прагненні боротись із труднощами в процесі пізнання, проявляти інтелектуальну активність. Формування мотивів даної групи залежить від рівня пізнавальної потреби, з якої дитина приходить в школу, з одного боку, і рівня вмісту і організації навчального процесу – з іншого [9].

Таким чином, навчальна мотивація в молодшому шкільному віці має свої особливості. У цьому віці відбувається зміна соціальної ситуації розвитку, придбання нового статусу і позиції учня, активний розвиток когнітивної, мотиваційної та емоційної сфер особистості. Сприятливо позначаються на становленні мотивації навчальної діяльності такі новоутворення молодшого шкільного віку як довільність і інтелектуалізація психічних процесів, внутрішній план дій,

усвідомленість, рефлексія, самоконтроль. В ході навчальної діяльності у школярів поступово зростає критичність і вимогливість до себе, відбувається розвиток самооцінки. основою навчальної мотивації в молодших класах є стійкий пізнавальний мотив, емоційне переживання пізнавальної потреби, інтерес до навчальної діяльності.

1.2. Особливості та мотиви досягнення успіху в молодшому шкільному віці

Початок шкільного життя впливає не лише на перехід пізнавальних процесів на новий рівень розвитку, але і на виникнення нових умов для особистісного зростання дитини. Простежимо, які нові зміни виникають в цей період.

В молодшому шкільному віці провідною діяльністю для учня навчальна. Саме навчальна діяльність і формуються в ній основні психічні новоутворення стають провідними факторами не тільки для інтелектуальної, а й для всієї особистості дитини, визначаючи шляхи і специфіку їх розвитку. Необхідною умовою формування особистості дитини є засвоєння їм моральних знань в процесі аналізу і оцінки вчинків, відносин і якостей, що оточують його людей і самого себе є важливим чинником становлення особистості [13].

Знання себе, усвідомленість своїх взаємин з оточуючими передбачає аналіз, внутрішнє обговорення своїх дій, своїх вчинків, тобто певний рівень розвитку рефлексії, яка є одним з найважливіших психічних новоутворень, що формуються у школяра в процесі навчальної діяльності. Особливу роль в житті дитини починає грати учитель, який виступає як свого роду центр його життя, саме на вчителя виявляється «зав'язаним» емоційне самопочуття школяра.

Учні початкової школи виконують вимоги педагога без заперечень, не суперечать йому. Діти молодшого шкільного віку схильні наслідувати вчителю у манері спілкування та міркувань, сприймають оцінку та коментарі вчителя з довірою.

З перших днів навчання у дитини з'являються і нові потреби: слідувати вказівкам учителя для успішного виконання його завдань, дотримуватися вимог, що висуває педагог; отримати нові знання, оволодіти необхідними навичками та вміннями; потреба в позитивній оцінці, в схваленні та контролі діяльності учня зі сторони дорослих, особливо вчителя; необхідність ставати кращим, улюбленим учнем, комунікувати з однокласниками та з учителем [29].

Для того, щоб розвиток потреб був керованим, важливо знати, в якому напрямі та під впливом яких чинників будуть відбуватися необхідні зміни.

Слід зазначити, що у розвитку потреб учня початкової школи спостерігається домінування духовних потреб над матеріальними.

Наприклад, як показують дослідження, учні першого класу в створеній навмисне ситуації вибору в ролі покупців купують солодощі, а учні 4 класу – книги.

Потреби учня початкової школи змінюються не тільки за змістом, але і за спрямованістю. Наприклад, якщо в цій ситуації учень обирає щось для себе, то у 3-4 класах починає обирати те, що призначає близьким (для мами, тата, сестри, брата). Подібні зміни виявляються і в тому, що учень на початку навчання в школі схильний постійно скаржитись педагогу на своїх сусідів: вони йому заважають слухати, писати та ін. Це показник того, що дитина стурбована лише власними успіхами в навчанні. Поступово, систематична робота вчителя зі згуртування класу та виховання товарищескості у школяра сприяє тому, що кожен учень розуміє важливість загального результату. Яскраве

свідчення цього – практична допомога, яку школярі починають надавати одне одному за власною ініціативою [17].

У молодшому шкільному віці відбуваються трансформації у ієрархії мотиваційної сфери учня, з'являються нові мотиви, потреби, інтереси, бажання. Інтереси та мотиви, що панували до цього, втрачають свою спонукальну силу. Так, мотиви та потреби, що стосувалися ігрової діяльності стають менш значущими, а ті, що визначають навчальну діяльність, стають важливішими. В основному школярам ставляться цілі на найближче майбутнє, які пов'язані з реальними подіями, тому мотиви переважають над мотиваційними установками [14].

В учнів початкової школи з'являються нові соціальні установки та мотиви, пов'язані з почуттям відповідальності та обов'язку, з потребою отримання освіти. Так, результати досліджень свідчать, що порівняно з першокласниками в учнів 3-4 класів переважають мотиви почуття обов'язку, зменшується кількість школярів із переважаючим мотивом інтересу.

На формування мотивів в цьому віці впливає самооцінка. Також важливим є те, що в дітей молодшого шкільного віку розвивається змістова орієнтовна основа вчинку – зв'язок між бажанням виконати дію та безпосередньо процесом виконання [11].

Це інтелектуальний момент, що дозволяє адекватно оцінити майбутню дію з точки зору віддалених наслідків і тому виключає імпульсивність та безпосередність в поведінці дитини. Перед діяльністю учень починає розмірковувати. Це сприяє формуванню передбачливості як риси особистості.

В учнів початкової школи удосконалюється вміння планувати власну діяльність.

Соціальні мотиви навчання в учнів з різним рівнем успішності розвинуті по-різному. Мотиви невстигаючих школярів специфічні. За

наявності сильного мотиву отримання позитивної оцінки і схвалення дорослого коло їх соціальних мотивів стає вужчим [25].

Формування мотиву досягнення починає складатися ще в дошкільні роки. У молодших школярів цей мотив закріплюється, стає стійкою особистісною рисою. У школярів з розвитком мотиву досягнення успіху пов'язані два різних мотиву: мотив досягнення успіхів і мотив уникнення невдач.

Прагнення до самоствердження стимулює учня до нормативної поведінки, потреби до схвалення з боку дорослих. Однак, прагнення до самоствердження в тому випадку, якщо дитина не здатна або не може виконувати те, що від неї очікують, може стати причиною його нестримних примх [15].

Вступивши до школи, учень повинен прийняти новий тип звернення до себе: учитель та однокласники можуть звертатися до нього не лише по імені, але і на прізвище. Дитина, звикнувши до власного імені, на початку відчуває деяку напругу через відсутність звичного для неї способу звернення. Але учень спостерігає те, що такий тип звернення за прізвищем є загальним для усіх та приймає цю форму звертання.

Велику роль в поведінці і діяльності відіграє і думка товаришів. Досягнення успіху серед однолітків відтепер необхідне в процесі навчальної діяльності. Саме в навчальній діяльності дитина рефлексує себе, відстежує нові досягнення і зміни, що відбулися.

Ключові оцінки результату поглибленої рефлексії досягнень учня початкової школи тотожні з твердженнями: «не вмів – вмію», «не міг – можу», «був – став». Потреба у визнанні в навчальній діяльності проявляється з двох протилежних сторін: школяр одночасно хоче бути кращим за інших та на рівні з колективом [9].

Прагнення «бути кращим, ніж всі» проявляється в готовності швидше і краще виконати завдання, правильно вирішити задачу.

Прагнення «бути як всі» проявляється в незнайомих ситуаціях, коли школяр всупереч здоровому глузду слідує за іншими [10].

Таким чином порівняння себе, власних успіхів, досягнень та невдач з іншими дітьми формує в учня початкової школи певну самооцінку. Самооцінка – оцінка себе – спочатку складається під впливом ставлення до нього вчителя. Ці відносини до себе стосуються тієї позиції учня, яку прийнято розглядати як рівень мотивів досягнень особистості.

Дослідження показали, що в учнів початкової школи виявляються всі види самооцінок: адекватна стійка, завищена стійка, занижена стійка, нестійка (від неадекватно завищеної до заниженої). Причому з віком зростає вміння вірно оцінювати власні можливості і в той же час залишається тенденція переоцінювати себе.

Особливо великий вплив на розвиток самосвідомості надає шкільна оцінка. Вивчення мотивів отримання оцінок в учнів 1-3 класів показало, що ці мотиви можуть бути зовнішніми. Зовнішні мотиви виявляють прагнення учнів до забезпечення позитивного ставлення зі сторони близьких. Учні 3-4 класів хочуть отримувати оцінки не лише для того, щоб порадувати членів родини і забезпечити їх позитивне ставлення до себе, але і для того, щоб мати чіткіше уявлення про власні успіхи і про прогалини в знаннях.

Перехід від зовнішніх мотивів до внутрішніх є свідченням про зростання потреби учня в пізнанні самого себе, потреби мати достовірну уяву про самого себе. Потрібно відзначити, що у молодшого школяра виникає потреба зберегти свою самооцінку, так і заснований на ній рівень домагань. Таким чином, у навчальній діяльності і в процесі спілкування відбувається формування особистості молодшого школяра [10].

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ДІТЬМИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2.1. Дослідження мотивів досягнення успіхів учнів початкової школи

У сучасній школі питання про мотивацію навчання може бути назване центральним, хоча ця тема була актуальною і раніше. Серед учителів початкової школи постає питання, як підтримувати у дітей досить високий рівень мотивації протягом усього шкільного навчання.

Так як мотиви формуються в процесі самої навчальної діяльності, звичайно, необхідна доцільна, розумна організація навчального процесу в цілому, яка дозволяє дітям працювати з найбільшою ефективністю і показувати себе з кращого боку, не відчуваючи при цьому моральної напруги і дискомфорту.

Відомо, що людина охоче включається в будь-яку діяльність тільки тоді, коли це потрібно їй, коли у неї є певні мотиви для виконання даної роботи. А мотив відображає наявність деяких потреб, які зможе задовольнити ця діяльність.

В душі дитини одночасно присутні і борються різні, в тому числі, суперечливі бажання і потреби. І завдання вчителя полягає в тому, щоб викликати і зберегти саме той мотив, який призведе даного учня до успіху в його пізнавальної діяльності. Для цього кожен учитель використовує спеціальні засоби і заходи, в тому числі, різні види стимулювання, найефективнішим з яких є створення на уроці ситуації успіху для кожного учня [14].

Як відомо, навчально-пізнавальна діяльність здійснюється в процесі взаємодії, співпраці, сприяння двох сторін – учня і вчителя. І успіх як результат цього сприяння проявляється лише в тому випадку, коли мають місце «зустрічні зусилля», тобто прагнення до досягнення

успіху має бути як у школяра, так і у педагога. Якщо немає цього збігу, то успіху немає ні в діяльності учня, ні в роботі вчителя.

У людини є два різних мотиви, пов'язаних з діяльністю, спрямованою на досягнення успіху:

- Перший – це власне мотив досягнення успіху.
- Другий – це мотив уникнення невдач.

І з поведінки учнів можна визначити, яку саме позицію займає той чи інший учень [7].

Учні, мотивовані на досягнення успіху, прагнуть будь-що-будь домагатися кращих результатів, причому у всіх видах своєї діяльності. Вони мобілізують всі свої ресурси і увагу своє зосереджують на досягненні поставленої мети.

У них тверда віра в успіх, його очікування; вони розраховують отримати схвалення за ці свої дії; їх робота викликає у них позитивні емоції.

Школярі, мотивовані на уникнення невдач, не вірять у власні сили, бояться критики, не вірять в можливість добитися успіху. Тому з навчальною діяльністю у них зазвичай пов'язані негативні емоції і переживання. Вони не тільки не відчують задоволення від своєї роботи, але обтяжене нею, і в результаті така позиція призводить їх до невдачі (неуспіху) не тільки в навчанні, але часом і в житті.

Якщо школяр першої групи невдало вирішив задачу, то він не втрачає інтерес до цього завдання, він мобілізується, і його інтерес навіть зростає. А у другої групи інтерес пропадає, такі діти засмучуються.

Школярів, що стоять на позиції уникнення невдач, привести до успіху досить важко, але можливо – повільно, крок за кроком підвищуючи їх самооцінку (зрозуміло, це повинні робити і батьки); створюючи навчальні ситуації, де школяр випробує нехай маленьку, але перемогу.

Він відчує себе впевненіше, виявить у собі здатність до правильного виконання завдань; у нього з'явиться бажання розвивати себе, самовдосконалюватися [16].

Але для цього, як уже говорилося, повинен бути налаштований на успіх сам учитель. Так як невпевнений в своїх можливостях учитель, не зможе створити ефективну ситуацію успіху, яка приведе школяра до дійсно реальних досягнень.

Щоб правильно застосовувати способи стимулювання школярів, необхідно спочатку провести діагностику з метою виявлення причин, чому деякі діти хочуть вчитися, а деякі не хочуть, що їм заважає, що спонукало б у них інтерес до навчання, тобто стало б найважливішим стимулом.

Нами було проведено опитування батьків та вчителів початкових шкіл м. Херсона щодо мотивів, стимулів учнів до навчання та існуючих проблем, участь у якому взяли 47 респондентів (22 вчителів початкової школи та 25 представників від батьківства).

Результати опитування засвідчили наступне:

Серед проблем, які заважають учню початкової школи навчатися та впливають на його успішність, респонденти визначають такі причини: невміння вчитися і долати труднощі в навчанні (зазначають 32,7% вчителів та 24,2% батьків), широту шкільного матеріалу (6,4% вчителів та 26,3% батьків), відволікаючі фактори – прогулянки, комп'ютер, телевізор (зазначають 24,1% вчителів та 28,1% батьків), технічні проблеми під час процесу реалізації дистанційного навчання, яке на даний момент є провідною формою навчання (зазначають 17% вчителів та 14,2% батьків), відсутність або низький рівень бажання навчатися, вмотивованості до отримання освіти (14,7% вчителів та 21,5% батьків).

Рис.2.1. Результати опитування щодо проблем, які впливають на успішність учнів

Як свідчать результати опитування батьків дітей, що є учнями 1-4 класів, та вчителів початкової школи, головними проблемами, що негативно впливають на успішність учня, є невміння вчитися та долати труднощі в навчанні, відволікаючі фактори та відсутність/низький рівень вмотивованості до навчання, бажання вчитися.

На основі результатів опитування нами також було проведено діагностику мотивації досягнення і ступеня наполегливості в молодшому шкільному віці, під час якого були задіяні такі методики:

1. Методика «Вивчення мотивації навчання у молодших школярів» М.Р. Гінзбурга;

Відповідно до основних компонентів (показників) мотивації дана діагностична методика включає в себе шість змістовних блоків: особистісний сенс навчання; ступінь розвитку цілепокладання; види мотивації; зовнішні або внутрішні мотиви; тенденції на досягнення

успіху або невдачі при навчанні; реалізація мотивів навчання в поведінці.

Кожен блок представлений в анкеті трьома питаннями. У методиці для дітей молодшого шкільного віку 4 класу акцент ставиться на виявлення загального (підсумкового) рівня мотивації успіху в цілому і переважаючих мотивів.

Метою методики є виявлення рівня розвитку навчальної мотивації учня. Перед початком тестування дитині зачитується інструкція, після чого видається діагностичний інструментарій, поданий у формі анкети. Учневі пропонуються незакінчені пропозиції і варіанти відповідей до них. Час на заповнення анкети – 20 хвилин. Учні необхідно вибрати для закінчення пропозиції 3 варіанти відповіді із запропонованих.

2. Методика для діагностики навчальної мотивації школярів (Методика М.В. Матюхіної в модифікації Н.Ц. Бадмаєва);

Методика призначена для діагностики навчальної мотивації молодших школярів. Методика була розроблена з урахуванням виявлених мотивів навчання.

Розглянемо графічно представлені дані за результатами психологічної діагностики. В результаті аналізу даних за методикою «Вивчення мотивації навчання у молодших школярів» М.Р. Гінзбурга з'ясувалося, що, з 28 випробовуваних 7 учнів (25%) мають високий рівень розвитку мотивації навчання, 12 дітей (42,8%) мають середній рівень і 9 випробовуваних (32,2%) мають низький рівень розвитку мотивації навчання. (Див. Табл.2.1).

Табл.2.1. Процентний розподіл за методикою «Вивчення мотивації навчання у молодших школярів» М.Р. Гінзбурга.

	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Процентний розподіл за методикою «Вивчення мотивації навчання у молодших	25%	42,8%	32,2%

школярів» М.Р. Гінзбурга.			
---------------------------	--	--	--

У дітей даної вікової групи переважання мотиву навчання і пізнання може бути пов'язаний з виникненням інтересу в новій для них діяльності. Низькі показники можуть означати, що у дітей в молодшому шкільному віці або ще не сформувався в достатній ступеня мотив пізнання, або має іншу спрямованість. Відсутність або низький показник в мотивації в цій віковій групі не є передумовами до формування в подальшому стійкої низької мотивації учня, так як в цьому віці, а саме з 7-11 років активно формується мотивація.

В результаті аналізу даних отриманих в процесі проведення методики діагностики навчальної мотивації школярів М.В. Матюхіної (Методика М.В. Матюхіної в модифікації Н.Ц. Бадмаєва) можна сказати, що у молодших школярів переважають такі мотиви: мотив уникнення невдачі і мотив досягнення успіху.

Так, аналізуючи дані отримані за допомогою психодіагностичного інструментарію і трансформували результати методики в процентне співвідношення на діаграмі можна побачити такі результати (рис.2.2):

Мал. 2.2

Респонденти (молодші школярі) з мотивацією досягнення успіху займають 21,4% (6 осіб), дітей з мотивацією уникнення покарання (невдачі) 42,8% (12 осіб), а учнів з неяскраво вираженою мотивацією – 35,7% (10 осіб).

В ході аналізу результатів було виявлено, що рівень мотивації досягнення у дітей, діагностованих в початковій школі, сформований недостатньо добре, і домінуючою мотивацією для них є бажання уникати невдачі і потреба в захисті. Стверджуючи, що одним з умов успіху діяльності молодших школярів є формування причин для досягнення успіху або уникнення невдач, ми можемо сказати, що молодші школярі з домінуючою потребою успіху будуть відрізнятися упевненістю в собі, відповідальністю, ініціативою і прагненням до діяльності.

У них яскраво виражена наполегливість в досягненні мети, цілеспрямованість, що стає основою майбутніх успіхів і перемог. Ті молодші школярі, чия мотивація уникати невдачі переважає, зазвичай характеризуються підвищеною тривожністю, і униканням відповідальності. Ця проблема показує, що цілі повинні бути мотивувати, щоб домогтися успіху, і що активна мотивація повинна бути зменшена шляхом реалізації. У період, коли дитина вперше йде в початкову школу, зароджуються нові мотиви, відбуваються перестановки в ієрархічній мотиваційній системі дитини.

Навчальна діяльність, виявляється значущою, цінною, переважає над грою. У цей же самий час у дітей даної вікової групи як і раніше можна спостерігати переважання мотивів над мотиваційними установками, так як в основному їм ставлять мети на найближче майбутнє, пов'язані з навколишніми подіями. За даними дослідження Л. Колберга приблизно близько 70% дітей у віці семи років орієнтуються у власній діяльності на можливе покарання та заохочення у близькій перспективі.

В ієрархії мотивів на 1-2 році навчання провідне місце займають широкі соціальні мотиви, пов'язані із почуттям обов'язку та відповідальності, з потребою отримання освіти. Вагомим мотивом стає отримання позитивної оцінки або похвали; з метою їх отримання учень готовий негайно розпочати виконання необхідних завдань, які дає педагог. В ситуації змагання у першокласників дієвіший мотив діяльності для себе, а не на команду, але в 3-му класі суспільний мотив переважає над індивідуальним. В учнів початкової школи розвивається змістова орієнтовна складова вчинку – зв'язок між бажанням дії та безпосереднім процесом її реалізації. Це інтелектуальний момент, що дозволяє адекватно оцінити майбутню дію з точки зору віддалених наслідків і тому виключає імпульсивність та безпосередність в поведінці дитини. Перед діяльністю учень починає розмірковувати. Це сприяє формуванню передбачливості як риси особистості.

В учнів з високим рівнем успішності яскраво виражений мотив досягнення успіху – потреба добре виконати завдання, пов'язана з мотивом отримання позитивної оцінки та схвалення. В учнів з низьким рівнем успішності та проблемами в навчання мотив досягнення успіху виражений гірше або зовсім відсутній. Мотив уникнення невдач властивий школярам з високим та низьким рівнем успішності, але до закінчення початкової школи в слабких учнів він зростає, адже мотив досягнення успіху в них відсутній.

Отже, як свідчать результати опитування батьків дітей, що є учнями 1-4 класів, та вчителів початкової школи, головними проблемами, що негативно впливають на успішність учня, є невміння вчитися та долати труднощі в навчанні, відволікаючі фактори та відсутність/низький рівень вмотивованості до навчання, бажання вчитися. На підставі результатів опитування нами також було проведено діагностику мотивації досягнення і ступеня наполегливості в молодшому шкільному віці. В результаті аналізу даних за методикою

«Вивчення мотивації навчання у молодших школярів» М.Р. Гінзбурга з'ясувалося, що переважна кількість учнів мають середній рівень розвитку мотивації до навчання. В ході аналізу результатів методики діагностики навчальної мотивації школярів М.В. Матюхіної (Методика М.В. Матюхіної в модифікації Н.Ц. Бадмаєва) було виявлено, що рівень мотивації досягнення у дітей, діагностованих в початковій школі, сформований недостатньо добре, і домінуючою мотивацією для них є бажання уникати невдачі і потреба в захисті. Стверджуючи, що одним з умов успіху діяльності молодших школярів є формування причин для досягнення успіху або уникнення невдач, ми можемо сказати, що молодші школярі з домінуючою потребою успіху будуть відрізнятися упевненістю в собі, відповідальністю, ініціативою і прагненням до діяльності.

2.2. Педагогічні умови досягнення успіху дітьми молодшого шкільного віку в контексті концепції Нової української школи

Молодший шкільний вік – початок шкільного життя. Вступ до 1 класу вносить найважливіші зміни в життя дитини: повністю змінюється уклад всього її життя, а також соціальне становище в сім'ї та колективі. Вступаючи в даний вік, дитина набуває внутрішню позицію школяра, навчальну мотивацію. Протягом цього періоду вона отримує нові знання, вміння і навички – створює необхідну базу для всього свого наступного навчання. Від характеру і результативності навчальної діяльності залежить подальший розвиток особистості молодшого школяра.

Саме тут формуються якості особистості, які визначають відносини учня до знань, праці і до самого себе і іншим. Д.Б. Ельконін відзначав, що навчальна діяльність є провідною в шкільному віці, тому що, по-перше, через неї здійснюється головна взаємодія учня із

суспільством, по-друге, саме в процесі цієї діяльності здійснюється формування основних якостей особистості. Інтерес до навчальної діяльності виникає в процесі отримання задоволення від виконаної роботи. У такому випадку важливо, щоб пред'являється робота була досяжною, в учня повинна бути впевненість успішності у виконанні завдань [28].

Філософія НУШ закладає фундамент для успіху та самореалізації особистості, «формування цілісної особистості з увагою до інтелектуального, духовного, емоційного, соціального та фізичного розвитку, що є передумовою життєвого успіху дитини» [18].

Основними психолого-педагогічними умовами формування когнітивних інтересів і потреб учнів молодшого шкільного віку, згідно А.Я. Савченко, класифікуються:

- збагачення змісту освіти особисто орієнтованим цікавим матеріалом, забезпечення його емоційності;
- твердження гуманного ставлення вчителя до учнів;
- формування і розвиток учнів, адекватна самооцінка і прагнення до саморозвитку;
- відповідальне ставлення до навчання, почуття обов'язку;
- введення в навчальний процес інноваційних технологій для розвитку творчих здібностей і засвоєння учнями шляхів самостійного пошуку освітньої та пізнавальної інформації;
- розвиток інтелектуальних здібностей і творчого мислення школярів у процесі їх навчання;
- задоволення потреби спілкування з усіма учасниками освітнього процесу (вчителями, однокласниками, батьками, соціальними педагогами, психологами і т.д.) [24, с. 6].

У своїй діяльності вчителя початкових класів необхідно не тільки враховувати основні умови формування мотивації навчання, а й активно використовувати різні прийоми і методи стимуляції учнів.

Умовно ці методи і прийоми можна розділити на чотири групи:

- емоційні (створення ситуації успіху, заохочення або осуд, створення яскравих візуальних засобів, стимулювання оцінки);
- пізнавальні (залежність від життєвого досвіду, вільний вибір завдань, пошук альтернативних рішень, виконання креативних завдань, наявність завдань для «вміння», створення проблемних ситуацій);
- вольові (когнітивна потреба, уявлення вимог до навчання, самооцінка і корекція діяльності, інформування про обов'язкових результатах навчання, відображення поведінки);
- соціальні (створення ситуацій взаємної допомоги, співробітництва, взаємної перевірки) [44, с. 7].

У процесі формування мотивації навчальної діяльності найважливішою умовою виступає врахування індивідуальних здібностей дитини. Індивідуалізація навчання в умовах Нової української школи забезпечує особистісне зростання. Це відбувається лише за рахунок диференціації завдань і часу на їх виконання. завдання повинні підбиратися по мірі зростання складності. учитель повинен організувати так роботу, щоб учень сам зміг побачити своє зростання.

Зміна індивідуальної на групову форми діяльності забезпечує кращу працездатність, підвищуючи інтерес до досліджуваного матеріалу [5, с. 7]. З метою формування і розвитку навчальної мотивації необхідно створювати учням умови, при яких їх навчальна діяльність буде спиратися на такі потреби:

- потреба у визнанні;

- потреба в самостійному досягненні успіху;
- належати до спільності, до колективу;
- потреба в самореалізації;
- бачити в вчителя друга і помічника [16, с. 74].

Щоб підтримувати інтерес до навчання, учитель повинен мати великий запас ігрових і емоційних методів організації уроку, приділити увагу, що вивчається. Спираючись на ці методи, слід починати з найнеобхідніших для формування внутрішньої когнітивної мотивації, теоретичного інтересу [14, с. 206].

Формування навчальної мотивації школярів здійснюється учителем за допомогою набору інструментів, серед яких вчені виділяють:

- зміст навчального матеріалу;
- організація навчальних заходів;
- моніторинг і оцінка навчальних заходів [14, 18].

Конкретизуємо перераховані засоби більш докладно. Істотний потенціал у формуванні мотивації молодших школярів має зміст навчального матеріалу, який призначений для учнів переважно в формі інформації, одержуваної від вчителя і з навчальної літератури.

Зміст навчального матеріалу вибудовується з урахуванням ряду вимог:

- інформація, яка підлягає вивченню, тобто перетворення в знання (поняття, терміни, факти повсякденної реальності, закони науки і знання про шляхи і методи пізнання) має відповідати віковим характеристикам і потребам учня. Така необхідність постійної діяльності, необхідність розвитку психічних функцій (пам'ять, мислення, уява), потреба в розумовій діяльності; необхідність теоретичного осмислення спостережуваних явищ (чому і як вони відбуваються), необхідність новизни, емоційного насичення, потреби в міркуванні і самооцінці та ін.;

- навчальний матеріал повинен бути доступним, в міру складним, містити нову, цікаву інформацію, керуватися минулим досвідом і вже набутими знаннями. Змістовно і ілюстративно поганий матеріал не мотивує і не сприяє пробудженню інтересу до навчання. Звідси, матеріал повинен бути представлений таким чином, щоб викликати емоційний відгук з боку учнів;

- орієнтація змісту кожного уроку, кожна тема для вирішення проблем наукового і теоретичного знання явищ і об'єктів навколишнього світу повинна забезпечувати формування значущих мотивів навчальної діяльності (тобто мотивів, спрямованих конкретно на зміст діяльності, а не які-небудь побічні цілі цієї діяльності).

У процесі формування навчальної мотивації особлива увага повинна приділятися організації навчальної діяльності, яка сприяє правильному ставленню до навчання і змістовної мотивації до навчальної діяльності [17].

Учитель при вивченні з учнями кожного розділу або теми програми здійснює поетапну роботу. Залежно від призначення виділяються мотиваційний, операційно-пізнавальний і рефлексивно-оцінний етапи.

На мотиваційному етапі діяльність вчителя по формуванню навчальної мотивації полягає в створенні проблемної ситуації, формулюванні основної навчальної програми, самоконтролі і самооцінці майбутньої діяльності у вивченні теми. На цьому етапі учні повинні розуміти, навіщо їм потрібно вивчати цей розділ програми, що саме вони повинні виконувати, щоб успішно вирішити завдання навчання. В якості важливої умови організації освітньої діяльності виступає введення учнів в самостійну постановку і прийняття завдань.

На операційно-пізнавальному етапі діяльність вчителя по формуванню навчальної мотивації полягає реалізації конкретних дій, спрямованих на розуміння учнями навчального матеріалу. Освітня

діяльність також повинна відповідати пізнавальним потребам учнів. Під пізнавальною потребою розуміється необхідність придбання нових знань, необхідність інтелектуального пошуку [11, с. 5].

На цьому етапі учні повинні вивчати зміст теми програми і освоювати необхідні навчальні заходи. Істотний вплив на появу в школяра правильного ставлення до освітньої діяльності на даному етапі може дати позитивні емоції, пов'язані з досягнутим їм успіхом. На рефлексивно-оціночному етапі діяльність вчителя по формування навчальної мотивації полягає в створенні умов, в яких молодші школярі вчаться аналізувати свою власну навчальну діяльність, оцінювати її, порівнювати результати з поставленими завданнями. Підведення підсумків дослідження пройденого розділу повинно бути організовано таким чином, щоб учні отримували почуття емоційного задоволення від того, що було зроблено, відчували радість від вивчення нового, цікавого. Відповідно з цим буде сформована орієнтація для сприйняття цих почуттів в майбутньому, що призведе до виникнення необхідності творчої самостійної освітньої роботи, тобто до формування позитивної мотивації для навчальної діяльності [16].

Найважливішим методом формування мотивації навчальної діяльності в молодших класах є створення ситуації успіху – ситуацій, в яких учні відчують позитивні емоції, пов'язані з успішною навчальною діяльністю.

Прийомами створення ситуацій успіху є:

- зняття страхів – допомагати подолати невпевненість у власних силах, сором'язливість, страх оцінки оточуючих;
- авансування успішного результату – висловлювати тверду впевненість в тому, що молодший школяр обов'язково впоратися з поставленим завданням;

- приховане інструктування дитини в способах і формах здійснення діяльності – допомагати школярам уникнути поразки, досягається шляхом натяків, побажання;

- внесення мотиву – показувати школярам заради чого, заради кого відбувається ця діяльність, кому буде добре після виконання;

- мобілізація активності або педагогічне навіювання – спонукати до виконання конкретних дій;

- висока оцінка деталі – допомагати емоційно пережити успіх не результат в цілому, а якийсь його окремої деталі [14].

У процесі формування мотивації повинні бути використані позитивне ставлення учня до школи, широта інтересів, зацікавленість, а також безпосередність, довірливість молодших школярів, їх віра в авторитет вчителя і готовність виконати будь-яку, поставлену їм завдання.

Необхідно враховувати, що інтереси молодших школярів нестабільні, самі по собі вони не підтримують освітню діяльність протягом тривалого часу, швидко задовольняються і без підтримки вчителя можуть зникнути.

Крім того, інтереси орієнтовані не на методи навчальної діяльності, а на результат навчання, оскільки оцінюються відміткою. Цей фактор часто не дозволяє сформувати інтерес до подолання труднощів в навчальній праці [35, с. 13].

Другий напрямок діяльності вчителя у формуванні мотивації навчальної діяльності полягає в: створенні атмосфери психоемоційного комфорту в процесі навчання, забезпеченні доброзичливих відносин в класі, демонстрації педагогічного оптимізму по відношенню до учнів – того, що вчитель очікує високих результатів від кожного учня, покладає надії на них і цінує їх здатності [55, с. 105].

Цей напрямок формування мотивації навчальної діяльності є додатковим, здатним закріпити інтерес і пізнавальні мотиви молодших

школярів. Таким чином, основними напрямками формування навчальної мотивації: формування сталого навчально-пізнавального інтересу і пізнавальних мотивів до нових знань і способів їх отримання; створення атмосфери емоційного комфорту в процесі навчання.

Діяльність учителя з формування мотивації навчальної діяльності охоплює діагностику причин зниження навчальної мотивації, спільну роботу з учнями осмислення і прийняття мети майбутньої діяльності та постановці навчальних завдань, вибір адекватних засобів і методів підвищення мотивації, використання групової та індивідуальної форм організації навчальної діяльності, стимулювання учнів в досягненню успіху, створення атмосфери взаєморозуміння і співробітництва на уроці.

Одним із потужних важелів формування вміння вчитися є створення умов, які забезпечуватимуть дитині переживання успіху в навчальній діяльності, позитивні емоції у процесі отримання знань, від невміння уміння, осмислення результату своєї діяльності. Успіх і впевненість в навчанні залежить від того, як учитель зможе допомогти розкрити індивідуальні особливості та здібності кожного.

Саме усвідомлення особистих індивідуальних досягнень, оцінюється суб'єктом як удача, як перемога над самим собою, є стимулом для подальшого руху в цьому напрямку. В.А.Сухомлинський зазначав, що методи, які використовуються в навчальній діяльності, мають бути спрямовані на виникнення інтересу в учнів до пізнання навколишнього світу, а заклад освіти має стати «школою радості». Це ставить перед вчителем важливе завдання: створити ситуацію успіху для кожного учня. В.А. Сластенін вважає, що ситуація успіху стимулює навчальну діяльність школярів. Створення ситуацій успіху, на думку Г.А.Цукерман, призводить до співпраці вчителів з учнями. Однією з важливих цілей навчання є розвиток особистості та індивідуальності кожної дитини. Це можливо лише за умов, що навчання і виховання

приносять учню радість пізнання. Однак процес створення ситуацій успіху в навчальній діяльності молодшого школяра вивчений недостатньо.

Позитивний або негативний характер ставлення до навчальної діяльності буде, перш за все, визначатися структурними компонентами самої діяльності, на скільки людина мотивувати на її виконання, з якими труднощами зустрічається в процесі виконання і як долає їх, які результати виходять в порівнянні з очікуваними. Якщо проігнорувати цей підхід в процесі виховання ставлення до 44 навчання, то в педагогічній практиці виникає розрив між педагогічними впливами і одержуваними результатами. Навчальна діяльність являє собою тривалий процес пізнання, ставлення до якої буде змінюватися в зв'язку з віковими, індивідуальними, соціальними та ін. умовами.

Отже, основними психолого-педагогічними умовами досягнення успіху дітьми в умовах Нової української школи є збагачення змісту освіти особисто орієнтованим цікавим матеріалом, забезпечення його емоційності; твердження гуманного ставлення вчителя до учнів; формування і розвиток учнів, адекватна самооцінка і прагнення до саморозвитку; відповідальне ставлення до навчання, почуття обов'язку; введення в навчальний процес інноваційних технологій для розвитку творчих здібностей і засвоєння учнями шляхів самостійного пошуку освітньої та пізнавальної інформації; розвиток інтелектуальних здібностей і творчого мислення школярів у процесі їх навчання; задоволення потреби спілкування з усіма учасниками освітнього процесу (вчителями, однокласниками, батьками, соціальними педагогами, психологами та ін.). Обов'язково в освітньому процесі в рівновазі мають знаходитись особиста зацікавленість учнів у навчальному матеріалі, взаємини з учителем, спілкування з однокласниками, ставлення батьків до школи і утворення в цілому, соціальна орієнтованість громадської думки на проблеми педагогіки та

освіти. Позитивне ставлення до навчання формується тільки тоді, коли всі перераховані психолого-педагогічні умови реалізуються і знаходяться в рівновазі, оптимальній для конкретного учня.

ВИСНОВКИ

1. Молодший шкільний вік – це віковий етап, що охоплює період навчання дітей у початкових класах школи з 6-7 до 10-11 років. Цей вік є відповідальним періодом шкільного дитинства, повноцінне проживання якого обумовлює рівень інтелекту і розвитку особистості, вміння вчитися, впевненість в своїх здібностях і можливостях. Надходження дитини в школу пов'язано з новим етапом її розвитку, в під час якого навчальна діяльність стає провідною діяльністю. До психічних новоутворень молодшого шкільного віку відносяться: довільність психічних процесів, яка проявляється в умінні усвідомлено ставити цілі, відшукувати засоби їх досягнення, долати труднощі і перешкоди; усвідомленість; внутрішній план дій; рефлексія; самоконтроль.

2. Навчальна мотивація в молодшому шкільному віці має свої особливості. У цьому віці відбувається зміна соціальної ситуації розвитку, придбання нового статусу і позиції учня, активний розвиток когнітивної, мотиваційної та емоційної сфер особистості. Сприятливо позначаються на становленні мотивації навчальної діяльності такі новоутворення молодшого шкільного віку як довільність і інтелектуалізація психічних процесів, внутрішній план дій, усвідомленість, рефлексія, самоконтроль. В ході навчальної діяльності у школярів поступово зростає критичність і вимогливість до себе, відбувається розвиток самооцінки. Основою навчальної мотивації в молодших класах є стійкий пізнавальний мотив, емоційне переживання пізнавальної потреби, інтерес до навчальної діяльності.

3. Як свідчать результати опитування батьків дітей, що є учнями 1-4 класів, та вчителів початкової школи, головними проблемами, що негативно впливають на успішність учня, є невміння вчитися та долати труднощі в навчанні, відволікаючі фактори та відсутність/низький рівень вмотивованості до навчання, бажання вчитися. На підставі результатів

опитування нами також було проведено діагностику мотивації досягнення і ступеня наполегливості в молодшому шкільному віці. В результаті аналізу даних за методикою «Вивчення мотивації навчання у молодших школярів» М.Р. Гінзбурга з'ясувалося, що переважна кількість учнів мають середній рівень розвитку мотивації до навчання. В ході аналізу результатів методики діагностики навчальної мотивації школярів М.В. Матюхіной (Методика М.В. Матюхіної в модифікації Н.Ц. Бадмасва) було виявлено, що рівень мотивації досягнення у дітей, діагностованих в початковій школі, сформований недостатньо добре, і домінуючою мотивацією для них є бажання уникати невдачі і потреба в захисті. Стверджуючи, що одним з умов успіху діяльності молодших школярів є формування причин для досягнення успіху або уникнення невдач, ми можемо сказати, що молодші школярі з домінуючою потребою успіху будуть відрізнятися упевненістю в собі, відповідальністю, ініціативою і прагненням до діяльності.

4. Основними психолого-педагогічними умовами досягнення успіху дітьми в умовах Нової української школи є збагачення змісту освіти особисто орієнтованим цікавим матеріалом, забезпечення його емоційності; твердження гуманного ставлення вчителя до учнів; формування і розвиток учнів, адекватна самооцінка і прагнення до саморозвитку; відповідальне ставлення до навчання, почуття обов'язку; введення в навчальний процес інноваційних технологій для розвитку творчих здібностей і засвоєння учнями шляхів самостійного пошуку освітньої та пізнавальної інформації; розвиток інтелектуальних здібностей і творчого мислення школярів у процесі їх навчання; задоволення потреби спілкування з усіма учасниками освітнього процесу (вчителями, однокласниками, батьками, соціальними педагогами, психологами та ін.). Обов'язково в освітньому процесі в рівновазі мають знаходитись особиста зацікавленість учнів у навчальному матеріалі, взаємини з учителем, спілкування з

однокласниками, ставлення батьків до школи і утворення в цілому, соціальна орієнтованість громадської думки на проблеми педагогіки та освіти. Позитивне ставлення до навчання формується тільки тоді, коли всі перераховані психолого-педагогічні умови реалізуються і знаходяться в рівновазі, оптимальній для конкретного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аритова О.Н. Влияние мотивации на структуру целеполагания. Вестник МГУ сер. Психология № 4, 1998г. с 40-52.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. СПб.: Изд. Дом «Питер», 2001. 263 с.
3. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. СПб.: Питер, 2001. 688 с.
4. Балл Г.О. Методологічні засади гуманізації діяльності та підготовки до неї. Психологія праці та професійної підготовки особистості: Хмельницький: ТУП, 2001. С. 48-67.
5. Бондарчук Е.И., Бондарчук Л. И. Основы психологии и педагогики.: Курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп. К.: МАУП, 2001. 168 с.
6. Гордієнко В. І. Розвиток особистості в процесі професіоналізації: Навч. посіб. За ред. П. С. Перепелиці, В. В. Рибалки. Хмельницький: ТУП, 2001. С. 48–67
7. Грабовська Т. Формування позитивної мотивації діяльності особистості. Рідна школа. К., 2002. №. 4. С.12-14.
8. Занюк С.С. Психологія мотивації. Навчальний посібник. К.: Вид-во «Либідь», 2002. 304 с.
9. Занюк С.С. Аналіз психологічних закономірностей і механізмів розвитку мотивації. Педагогіка, психологія. Науковий вісник Волинського державного університету. 1997. № 7. С. 91-92.
10. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоцій. Навчальний посібник. – Луцьк: Вид-во Волинського держ. університету, 1997. 180 с.
11. Занюк С.С. Теоретичні та практичні аспекти формування мотивації досягнення. Педагогічні та психологічні науки. Науковий вісник Волинського державного університету. 1998. № 9. С. 55-59.

12. Карамушка Л.М. Психологія управління: Навч. посіб. К.: Міленіум, 2003.
13. Концепція Нової Української Школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 18.02.2021).
14. Лала С. Формування мотиваційного компонента навчальної діяльності як засіб створення ситуації успіху: з досвіду роботи. Сільська школа України. 2007. № 9. С. 15-18.
15. Лук'янова М. Навчальна мотивація учнів: психолого-дидактичний аспект. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2008. № 7-8. С. 27-31.
16. Лук'янова М. Психологія навчальної мотивації школярів. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2006. № 3-4. С. 26-32.
17. Малихіна О. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку. Початкова школа. № 7. 2002. С.51-54.
18. Нова Українська Школа: поради для вчителя. Навчально-методичний посібник. Київ, 2018. 11 с.
19. Основи психології: Підручник. / за ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. К.: Либідь, 1996. 632 с.
20. Парфілова С. Особливості формування пізнавальної мотивації учнів початкової школи. Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, 2006. Вип.3. С. 88-90.
21. Практична психологія та соціальна робота, №7, 2001. С.14-28.
22. Психологічна енциклопедія / за ред. О.М.Степанова. К.: «Академвидав», 2006. 424 с.
23. Психологія навчання / за ред. Б.Ф. Баєва. – К.: Рад. шк., 1972. – 136 с.

24. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. 2-ге вид., доповн., переробл. К.: Богданова А.М., 2009. 226 с.
25. Сірий А.В. Мотиваційна сфера особистості як предмет психологічного дослідження. Психологія. Збірник наукових праць НПУ імені М.П.Драгоманова, Випуск 14, 2001. С. 28-35.
26. Скуратівський Л. Мотив як рушійна сила пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення мови. Дивослово, 2005. № 2. С. 2-4.
27. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Загальна психологія. К.: Либідь, 2005. 464 с.
28. Туріщева Л.В. Формування мотивації навчання. Управління школою. 2007. № 2. С.1-6.
29. Юдіна Н.О. Особливості дослідження мотивації навчання учнів молодшої школи. Обдарована дитина. 2006. № 9. С. 41-61.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Митянська Юлія Сергіївна, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

18.03.2021

Юлія Митянська

Додаток Б

Опитувальник «Вивчення мотивації навчання у молодших школярів»

М.Р. Гінзбурга.

1. Я вчуся в школі, тому що ...

- а) так хочуть мої батьки;
- б) мені подобається вчитися;
- в) я відчуваю себе дорослим;
- г) я люблю добрі оцінки;
- д) хочу отримати професію;
- е) у мене хороші друзі.

2. Найцікавіше на уроці ...

- а) ігри і фізкультхвилинки;
- б) хороші оцінки і похвала вчителя;
- в) спілкування з друзями;
- г) відповіді у дошки;
- д) пізнання нового і виконання завдання;
- е) готуватися до життя.

3. Я намагаюся вчитися краще, щоб ...

- а) отримати хорошу оцінку;
- б) більше знати і вміти;
- в) мені купували красиві речі;
- г) у мене було більше друзів;
- д) мене любила і хвалила вчителька;
- е) приносити користь, коли виросту.

4. Якщо я отримую хорошу оцінку, то мені подобається, що ...

- а) я добре все вивчив (ла);
- б) в щоденнику стоїть гарна оцінка;
- в) вчителька буде рада;
- г) вдома мене похвалять;
- д) зможу побільше пограти на вулиці;
- е) я дізнаюся більше нового.

Обробка результатів

Варіанти відповідей	Перше питання	Друге питання	Третє питання	Четверте питання
а	Зовнішній мотив	Ігровий мотив	Мотив оцінки	Навчальний мотив
б	Навчальний мотив	Мотив оцінки	Навчальний мотив	Мотив оцінки
в	Позиційний мотив	Позиційний мотив	Зовнішній мотив	Позиційний мотив
г	Мотив оцінки	Зовнішній мотив	Ігровий мотив	Зовнішній мотив
д	Соціальний мотив	Навчальний мотив	Позиційний мотив	Ігровий мотив
е	Ігровий мотив	Соціальний мотив	Соціальний мотив	Соціальний мотив

Додаток В**Методика для діагностики навчальної мотивації школярів
(методика М.В.Матюхіної в модифікації Н.Ц.Бадмаєвої)**

Шкали: мотиви обов'язку і відповідальності, самовизначення і самовдосконалення, благополуччя, афіліації, престижу, уникнення невдачі, зміст навчання, процес навчання, комунікативні, творчої самореалізації, досягнення успіху

Методика призначена для діагностики навчальної мотивації школярів. Методика розроблена Н.Ц.Бадмаєвою на основі методики вивчення мотиваційної сфери учнів М.В.Матюхіної, модифікована з урахуванням виявлених Н.Ц.Бадмаєвою додаткових мотивів навчання (комунікативного мотиву і мотиву творчої самореалізації).

Інструкція до тесту

Проводиться три серії випробувань.

Перша серія

Піддослідним дають картки, на кожній з яких написано одне з суджень. Випробуваному пропонується вибрати всі картки з мотивами, які мають дуже велике значення для навчання.

Друга серія

З усіх карток треба відібрати тільки 7 карток, на яких написані, на думку випробуваного, особливо важливі судження.

Третя серія

З усіх карток треба відібрати тільки 3 картки, на яких написані особливо важливі для випробуваного судження.

тестовий матеріал

Розумію, що учень повинен добре вчитися.

Прагну швидко і точно виконувати вимоги вчителя.

Хочу закінчити школу і вчитися далі.

Хочу бути культурним і розвиненою людиною.

Хочу отримувати гарні оцінки.

Хочу отримувати схвалення вчителів і батьків.

Хочу, щоб товариші були завжди хорошої думки про мене.

Хочу, щоб в класі у мене було багато друзів.

Хочу бути найкращим учнем у класі.

Хочу, щоб мої відповіді на уроках були завжди краще за всіх.

Хочу, щоб не лаяли батьки і вчителі.

Не хочу отримувати погані оцінки.

Люблю дізнаватися нове.

Подобається, коли вчитель розповідає щось цікаве.

Ключ до тесту

мотиви:

боргу і відповідальності: 1 - 2 судження;

самовизначення і самовдосконалення: 3 - 4;

благополуччя: 5 - 6;

афіліації: 7 -8;

престижу: 9 - 10;

уникнення невдачі: 11 - 12;

навчально-пізнавальні (зміст навчання): 13 - 14;

навчально-пізнавальні (процес навчання): 15 - 16;

комунікативні: 17 - 18;

творчої самореалізації: 19 - 20;

досягнення успіху: 21 - 22.

Обробка результатів тесту

При обробці результатів враховуються тільки випадки збіги, коли в двох або трьох серіях у випробуваного спостерігалися однакові відповіді, в іншому випадку, вибір вважається випадковим і не враховується.